

УДК 338

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ

Ірина Маркович

*Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,
Тернопіль, Україна*

Резюме. Досліджено суть категорії «конкурентоспроможність економіки» як з точки зору окремих науковців, так і дефініції, що дають міжнародні економічні організації. Аналіз цілого спектра визначень доводить багатоаспектність даного поняття. Доведено обмеженість деяких визначень, які зводяться до представлення у якості основних демонстраторів конкурентоспроможності країни рівень заробітних плат чи зайнятості. Виявлено, що вимірники конкурентоспроможності можуть суттєво відрізнятися, залежно від рівня об'єкта дослідження (підприємство, населений пункт, регіон, держава). Аргументовано, що одну з найповніших характеристик конкурентоспроможності держави дає Індекс глобальної конкурентоспроможності. Проведено аналіз основних організацій – членів міжвідомчого кластера Організації Об'єднаних націй (UNCTAD, UNIDO, FAO, ITC, WTO, UNDP, UNEP, ILO) як структури, що сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності держав. Показано, що вони проводять активну роботу в сфері міжнародних фінансів, організації міжнародної торгівлі через регламентацію процедур та правил, інвестицій та розвитку підприємництва, поширення технологій, захисту навколишнього середовища, сприяння передачі знань для сталого розвитку світового співтовариства, зниженню рівня бідності, подолання голоду, забезпечення свобод та прав у трудовій сфері, соціальному захисті й т. д.

Ключові слова: конкурентоспроможність економіки, вимірники конкурентоспроможності, міжвідомчий кластер з торгівлі та виробничого потенціалу.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.03.016

Отримано 11.06.2019

Постановка проблеми. Світова економіка розвивається досить різношвидкісно в розрізі країн та їх груп, проте вектор є загальним – більшість країн намагаються підвищити рівень конкурентоспроможності національної економіки на глобальному рівні. Інструменти посилення своєї значущості та «успіху» обираються далеко неоднакові. Значною мірою на цей вибір впливають політико-історичні особливості, географічне розташування, пріоритети соціально-економічного розвитку та багато інших зовнішніх і внутрішніх факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань конкурентоспроможності країни відводиться досить велика кількість наукових праць як закордонних, так і вітчизняних дослідників. Наприкладі Бобба Ф., Лангер В., Поус Дж. [1], Портер М. [2], Сала-і-Мартін [5], Баркер Т., Кохлер Дж. [6], Скотт Б., Лодж Дж. [9] та інші.

Проте виявлена неоднозначність поглядів на цю категорію свідчить про необхідність подальшого розвитку, а в деяких випадках уточнення існуючих підходів до розуміння суті та принципів розрахунку рівня конкурентоспроможності держави.

Метою дослідження є дослідження поняття «конкурентоспроможність економіки» в контексті аналізу можливостей підвищення її рівня в міждержавному вимірі через використання механізмів міждержавної взаємодії.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання:

- розкрити сутність конкурентоспроможності економіки та складових цього поняття;
- проаналізувати елементи Міжгалузевого а Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та продуктивності (The United Nations Inter-Agency Cluster on Trade and Productive Capacity) як інституційного утворення.

Для вирішення поставлених завдань було використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, системний підхід.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питань конкурентоспроможності економіки слід починати власне із розуміння самого поняття, яке доволі часто трактується неоднозначно, що пов'язано із різницею у ієрархічних рівнях розгляду. Мається на увазі, що ознака конкурентоспроможності може бути застосована як до країни, регіону, населеного пункту, так і до рівня окремо взятого підприємства на ринку.

В даній статті ми будемо розглядати конкурентоспроможність економіки на національному рівні. Проаналізуємо визначення, які найчастіше використовуються в літературі, та виокремимо основні акценти, які роблять автори.

Наприклад, часто конкурентоспроможність пов'язують із добробутом населення виключно через заробітні плати. Бобба та Лангер [1] писали, що «Конкурентоспроможність – це здатність країн, регіонів і компаній створювати багатство, що є передумовою для високих зарплат».

Портер [2] стверджував наступне: «Єдина змістовна концепція конкурентоспроможності на національному рівні – це національна продуктивність. Конкурентоспроможність – це здатність економіки забезпечити своїх мешканців підвищеним рівнем життя й високою зайнятістю на стійкій основі».

Прихильники думок Портера кажуть про те, що в процесі дослідження рівня конкурентоспроможності слід зважати ще й на рівень зайнятості населення.

Майже ідентичним є визначення, яке дає Європейська Комісія [3]: «Конкурентоспроможність нації – це здатність економіки забезпечити населення високими та зростаючими стандартами життя та високими показниками зайнятості на сталій основі».

Не варто обмежуватися лише індикаторами, що вказують на кількісні значення заробітних плат і зайнятості, оскільки на конкурентоспроможність країни у глобальному вимірі можуть впливати також якість політичних та соціальних інститутів.

Всесвітній економічний форум [4] демонструє дещо інший підхід:

«Конкурентоспроможність – це здатність країни домогтися стійких високих темпів зростання ВВП на душу населення». На наш погляд, це твердження надто звужує сутність поняття, адже пропонується єдиний показник, який є результативним демонстратором конкурентоспроможності держави.

Конкурентоспроможність економіки детально досліджується Всесвітнім економічним форумом ще з 1979 року. Він детермінує її як «набір інституцій, політики та факторів, які визначають рівень продуктивності країни» [5].

Баркер, Келер [6] стверджують наступне: «Конкурентоспроможність країни – це ступінь, в якому вона може, у вільних і справедливих ринкових умовах, виробляти товари або послуги, що відповідають вимогам міжнародних ринків, одночасно підтримуючи і розширюючи реальні доходи свого населення в довготерміновій перспективі». Таким чином, дослідники зміщують акценти до міжнародної позиції держави та міжнародної торгівлі.

На основі аналізу різних підходів до визначення поняття конкурентоспроможності, вітчизняні дослідники [7, с. 29–30] пропонують розуміти

конкурентоспроможність як «здатність за рівних вихідних умов отримувати кращі результати порівняно з конкурентами за рахунок створення й використання наявних конкурентних переваг за умови дотримання вимог законодавчих й інших нормативних актів, що регулюють господарсько-виробничі відносини у масштабі національної та (або) світової економіки», із чим складно не погодитися.

Вимірників конкурентоспроможності може бути досить багато, оскільки все залежить від об'єкта дослідження. Тобто спершу необхідно визначити, що саме дослідник вкладає у розуміння цієї характеристики національної економіки, а також що є об'єктом порівняння та співставлень.

Найповнішим набором часткових індикаторів конкурентоспроможності країни, на наш погляд, користується Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index). Розраховується кожен рік за методикою Всесвітнього економічного форуму, що базується на комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів глобального опитування керівників компаній. До переліку показників, що складають індекс, зараховують такі: якість інститутів, інфраструктуру, макроекономічну стабільність, якість здоров'я й початкову освіту, вищу освіту й професійну підготовку, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, рівень виробництва, інноваційний потенціал [8].

Одним із найяскравіших ознак, за якими можна частково визначити рівень конкурентоспроможності національної економіки в глобальному середовищі, є кількісні та якісні індикатори, що враховують обсяги, прибутковість та й загалом ефективність міжнародної торгівлі.

Скотт та Лодж [9] взагалі вважають, що «національна конкурентоспроможність – це здатність країни створювати, виробляти, поширювати та/або обслуговувати продукти в міжнародній торгівлі, отримуючи зростаючі прибутки від своїх ресурсів».

Ефективність міжнародної торгівлі та інтенсивність вхідних інвестиційних потоків у країні в недалекому минулому вважалися основними джерелами та демонстраторами економічного зростання держави. Проте світовий розвиток вказує на неоднозначність зв'язку між залученням країни у глобалізаційні процеси та добробутом населення. Вразливість, яка набувається країною з підвищенням рівня торговельної відкритості, була чітко помітна в часи останньої фінансово-економічної світової кризи.

Посилена лібералізація торгівлі, застосування фінансових інструментів у розвинених країнах вже не сприймається однозначно позитивно після кризи 2008–2010 років. Все більше дослідників схиляються до необхідності формування новітніх форм протекціонізму, які будуть збалансовувати глобалізаційні можливості та загрози.

Одна з гіпотез полягає в тому, що в даний час зменшуються прибутки від розподілу виробництва на глобальні ланцюги цінності, що охоплюють численні юрисдикції, які стало ключовим фактором торгівлі в останні десятиліття. Технологічні розробки, такі, як 3D друк, можуть в подальшому зменшити торгівлю шляхом перенесення виробництва фізичних товарів до споживачів. Іншою гіпотезою є зміна споживчих уподобань, оскільки молодші люди прагнуть меншою мірою до власності фізичних активів, які торгуються на міжнародному рівні, і воліють споживати послуги, що виробляються на місцях, такі, як дозвілля [10, с. 5].

Регулювання міжнародної торгівлі як елемента конкурентоспроможності держав здійснюється інституційними установами різних рівнів. Рішення одних є обов'язковими до виконання, інші носять рекомендаційний характер. Чим більше країн синхронізують національні торговельні політики із такими ж іншими державами, чим злагодженіше працює уся світова система.

Позитивним прикладом узгодження національних та міжнародної торгової політики є формування міжвідомчого кластера ООН з торгівлі та виробничого потенціалу. В загальних рисах, основними завданнями функціонування цього кластера є координація аналітичної та нормативної роботи у виявленні зв'язків між торгівлею, зниженням рівня бідності, сталим розвитком економік; формування комплексного підходу до реалізації програм, пов'язаних з торгівлею та виробництвом у системі ООН та на рівні окремих країн; інша інформаційна та аналітична робота.

Таблиця 1

Характеристика окремих членів міжвідомчого кластеру ООН з торгівлі та виробничого потенціалу

Table 1

Characteristics of individual members of the interagency cluster of the United Nations on Trade and Production Capacity

Назва організації	Основні напрямки діяльності
1	2
Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) (UNCTAD) www.unctad.org	<p>Сприяє інтеграції країн, що розвиваються, до світової економіки. ЮНКТАД поступово перетворилася на авторитетну установу, що базується на знаннях, робота якої спрямована на формування поточних політичних дебатів і формування єдиного вектора мислення щодо розвитку, з особливим акцентом на забезпечення того, щоб внутрішня політика та міжнародні дії взаємно підтримувалися для забезпечення сталого розвитку.</p> <p>Будучи координатором у рамках ООН для інтегрованого трактування, розвитку та взаємопов'язаних питань у сфері фінансів, технологій, інвестицій і сталого розвитку, діяльність ЮНКТАД з технічного співробітництва вирішує ці питання взаємодоповнюючим чином.</p> <p>Основними напрямками технічного співробітництва є посилення потенціалів країн у таких основних сферах:</p> <ul style="list-style-type: none"> • міжнародні фінанси, стратегії глобалізації та розвитку; • міжнародна торгівля товарами, послугами й товарами; • інвестиції та розвиток підприємств; • технологічна й торговельна логістика
Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (The United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) www.unido.org	<p>Спеціалізований орган ООН, що сприяє сталому, керованому приватним сектором розвитку промисловості в країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою, з особливим акцентом на найменш розвинені країни та Південної Африки.</p> <p>ЮНІДО в своїй діяльності зосереджується на темах, які безпосередньо відповідають міжнародним пріоритетам розвитку:</p> <ul style="list-style-type: none"> • скорочення бідності як наслідок розширеної виробничої діяльності, заохочення до розвитку промисловості, особливо за участю малих та середніх підприємств; • розширення торговельного потенціалу допомогою країнам розвивати виробництво й пов'язані з торгівлею можливості, включаючи їхню спроможність відповідати стандартам міжнародних ринків; • захист навколишнього середовища шляхом сприяння ефективному використанню ресурсів, промисловій енергії, використання відновлюваних джерел енергії, особливо в сільській місцевості, а також підтримку інших заходів для сталого промислового розвитку
Продовольча та сільськогосподарська організація (The Food and Agriculture Organization FAO) www.fao.org	<p>Продовольча та сільськогосподарська організація проводить міжнародну діяльність у напрямку подолання голоду, виступає як нейтральний форум, де всі країни зустрічаються як рівноправні, щоб домовлятися про напрями політики, а також як джерело знань та інформації</p>

Закінчення таблиці 1

1	2
Центр міжнародної торгівлі (The International Trade Centre (ITC)) www.intracen.org	Центр міжнародної торгівлі є спільним органом технічної співпраці Конференції ООН з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД) та Світової організації торгівлі (СОТ). З 1964 року Центр міжнародної торгівлі допомагає країнам, що розвиваються, та країнам з перехідною економікою досягати сталого розвитку через експорт – активізацію, підтримку та виконання проєктів з акцентом на досягнення конкурентоспроможності. Він робить це шляхом надання послуг з розвитку торгівлі приватному сектору, інститутам підтримки торгівлі та політикам, а також співпраці з національними, регіональними та міжнародними органами
Світова організація торгівлі (СОТ) (The World Trade Organization (WTO)) www.wto.org	Світова організація торгівлі (СОТ) – єдина міжнародна організація, що займається глобальними правилами торгівлі між країнами. Її головною метою є забезпечення того, щоб торговельні потоки здійснювалися якомога більш гладко, передбачувано та вільно. Це забезпечується за рахунок: <ul style="list-style-type: none"> • адміністрування торговельних угод; • організації форуму для торговельних переговорів; • врегулювання торговельних спорів; • перегляду національної торговельної політики; • забезпечення узгодженості у формуванні політики
Програма підтримки розвитку ООН (United Nations Development Programme's (UNDP)) www.undp.org	Діяльність Програм підтримки розвитку ООН у частині активізації торговельного потенціалу ґрунтується на тому, що міжнародна торгівля може відігравати важливу роль у підвищенні рівня людського розвитку та досягнення сталого скорочення бідності. Пропонується розглядати міжнародну торгівлю в якості можливості зростання, зменшення бідності та людського розвитку в країнах, що розвиваються, шляхом: <ul style="list-style-type: none"> • розширення ринків: торгівля дозволяє економіці долати обмеження внутрішнього ринку; • підвищення продуктивності за рахунок збільшення прибутків у виробничому секторі, що є результатом доступу до міжнародних ринків; • прискореного технологічного розвитку, що виникає внаслідок посилення впливу нових технологій та поширення знань
Програма ООН з навколишнього середовища (United Nations Environment Programme (UNEP)) www.unep.org	Програма ООН з навколишнього середовища в системі ООН виступає в ролі каталізатора, пропагандиста й фасилітатора для сприяння раціональному використанню й сталому розвитку глобального середовища. Робота охоплює: <ul style="list-style-type: none"> • оцінювання глобальних, регіональних та національних екологічних умов і тенденцій; • розроблення міжнародних та національних екологічних інструментів; • посилення інституцій для «розумного» управління навколишнім середовищем; • сприяння передачі знань і технологій для сталого розвитку і т. д.
Міжнародна організація праці (The International Labour Organization (ILO)) www.ilo.org	Міжнародна організація праці є спеціалізованим органом ООН, діяльність якого спрямована на розвиток можливостей жінок і чоловіків отримати гідну й продуктивну роботу в умовах свободи, справедливості, безпеки та людської гідності. Головні цілі організації: <ul style="list-style-type: none"> • сприяти й реалізовувати стандарти, основні принципи й права на роботі; • створити більше можливостей для жінок і чоловіків для забезпечення гідного рівня зайнятості й доходів; • підвищити рівень охоплення та ефективності соціального захисту для всіх та інше
Управління Організації Об'єднаних Націй з обслуговування проєктів (United Nations Office for Project Services (UNOPS)) www.unops.org	Управління ООН з обслуговування проєктів надає послуги з управління проєктами, закупівлями та іншими допоміжними службами для установ ООН, міжнародних фінансових установ, урядів та неурядових організацій

Джерело: складено автором на основі [11, с.14–25], [12].

Формування наднаціональних регуляторних утворень не тільки в сфері міжнародної торгівлі, а й усіх інших ключових напрямках функціонування держав є важливим завданням світової спільноти, яка повинна дуже тонко зберігати баланс між процесами координації та невтручання у внутрішні питання країн.

Висновки. Конкурентоспроможність держави є поняттям комплексним і багатоаспектним. Велика кількість організацій, які здійснюють оцінювання та ранжування країн за рівнем їхньої конкурентоспроможності у глобальному просторі, намагаються визначити поточний стан держав, порівняти їх із іншими, а також запропонувати урядам, підприємницькому сектору, громадським організаціям шляхи підвищення цього рівня з метою забезпечення економічного, соціального та екологічного процвітання.

Conclusions. Consequently, the state's competitiveness is a complex and multidimensional concept. A large number of organizations that evaluate and rank countries by their level of competitiveness in the global space are trying to determine the current state of states, compare them with others, and also offer governments to the business sector, civil society organizations ways to increase this level in order to ensure economic, social and environmental prosperity.

Список використаної літератури

1. Bobba F., Langer W., Pous J. W. Bericht über die Wettbewerbsfähigkeit der Europäischen Gemeinschaft. Brussels, 1971.
2. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. The Free Press. New York. 1990. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-11336-1>
3. European Commission, 2001. European Competitiveness Report 2001. DG for Enterprise and Industry, Brussels.
4. World Economic Forum (1996) The Global Competitiveness Report. WEF, Geneva.
5. Schwab K., Sala-i-Martin X. The Global Competitiveness Report 2013–2014. World Economic Forum. Geneva, 2013.
6. Barker T., Köhler J. Environmental Policy and Competitiveness. Environmental Policy Research Briefs 6. 1–12. 1998.
7. Брич В. Я., Охота В. І. Міжнародна конкурентоспроможність країн в умовах глобалізації: моногр. Тернопіль: THEU, 2019. 212 с.
8. Global Competitiveness Index URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/introduction/>.
9. Scott B. R., Lodge G. C. US Competitiveness in the World Economy. Boston: Harvard Business School Press, 1985.
10. The Global Competitiveness Report 2017–2018. World Economic Forum, Geneva, 26 September 2017. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%20%80%932018.pdf>.
11. Delivering Aid For Trade. United Nations, Inter-Agency Cluster on Trade and Productive Capacity. Geneva May 2016. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tc2010d1rev6_en.pdf.
12. Towards The 2030 Agenda. United Nations, Inter-Agency Cluster on Trade and Productive Capacity Geneva, April 2019 URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tc2010d1rev8_en.pdf.

References

1. Bobba F., Langer W., Pous J. W. Bericht über die Wettbewerbsfähigkeit der Europäischen Gemeinschaft. Brussels, 1971.
2. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. The Free Press. New York. 1990. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-11336-1>
3. European Commission, 2001. European Competitiveness Report 2001. DG for Enterprise and Industry, Brussels.
4. World Economic Forum (1996) The Global Competitiveness Report. WEF, Geneva.
5. Schwab K., Sala-i-Martin X. The Global Competitiveness Report 2013–2014. World Economic Forum. Geneva, 2013.
6. Barker T., Köhler J. Environmental Policy and Competitiveness. Environmental Policy Research Briefs 6. 1–12. 1998.

7. Brych V. Ya., Okhota V. I. Mizhnarodna konkurentospromozhnist' krayin v umovakh hlobalizatsiyi: monohr. Ternopil': TNEU, 2019. 212 p. [In Ukrainian].
8. IMD World Competitiveness Center. URL: <http://www.imd.org/wcc/news-wcy-ranking/>.
9. Scott B. R., Lodge G. C. US Competitiveness in the World Economy. Boston: Harvard Business School Press, 1985.
10. The Global Competitiveness Report 2017–2018. World Economic Forum, Geneva, 26 September 2017. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>.
11. Delivering Aid For Trade. United Nations, Inter-Agency Cluster on Trade and Productive Capacity. Geneva May 2016. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tc2010d1rev6_en.pdf.
12. Towards The 2030 Agenda. United Nations, Inter-Agency Cluster on Trade and Productive Capacity Geneva, April 2019 URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tc2010d1rev8_en.pdf.

UDC 338

RESEARCH OF THE COMPETITIVENESS OF THE ECONOMY FROM THE STANDPOINT OF THEORETICAL APPROACHES

Iryna Markovych

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine

Summary. *The article explores the essence of the category of «competitiveness of the economy» both from the standpoint of individual scientists and the definitions given by international economic organizations. The author analyses of the whole spectrum of definitions and proves the multidimensionality of this concept. Limitations of certain definitions, which are reduced to the presentation of the level of wages or employment as the main demonstrators of the country's competitiveness are proved. It has been found that the indicators of competitiveness can vary significantly, depending on the level of research object (enterprise, locality, region, state). It is argued that one of the most complete characteristics of the country's competitiveness is the Global Competitiveness Index. The analysis of the main organizations – members of the interagency cluster of the United Nations (UNCTAD, UNIDO, FAO, ITC, WTO, UNDP, UNEP, ILO) – has been made observing it as a structure that contributes to enhancing the competitiveness of states. It is shown that they are active in the field of international finance, international trade organization through the regulation of procedures and rules, investment and entrepreneurship development, technology transfer, environmental protection, promotion of knowledge transfer for the sustainable development of the world community, poverty reduction, overcoming hunger, ensuring freedoms and rights in the labor sphere as well as social protection, etc.*

Key words: *competitiveness of the economy, indicators of competitiveness, Inter-Agency Cluster on Trade and Productive Capacity.*

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.03.016

Received 13.06.2019